

Prosjektnotat nr. 8 - 2003

Prisutvikling etter merverdireformen
- to år etter

av
RANDI LAVIK

SIFO

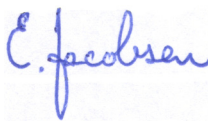
Statens institutt
for forbruksforskning

Statens institutt
for forbruksforskning
Postboks 4682, Nydalen,
0405 Oslo

Prosjektnotat nr. 8 - 2003

Tittel Prisutvikling etter merverdireformen - to år etter	Antall sider 19	Dato 2003
Forfatter(e) Randi Lavik	Prosjektnummer 11-2004-46	Faglig ansvarlig sign.
Stikkord Prisendringer, moms, matvarer og alkohol		

Notat av august 2003

Prisutvikling etter merverdireformen – to år etter

Av forsker Randi Lavik, Statens institutt for forbruksforskning (SIFO)

INNHOLD

- Prisutvikling på mat og alkoholfri drikke i Norge
- Prisforskjeller mellom land og grensehandel
  - o På mat og alkoholfri drikke mellom Norge og andre land, spesielt Sverige
  - o Prisforskjeller på alkohol mellom Norge og andre land, spesielt Sverige
  - o Andel som grensehandler, Norge sammenlignet med andre land i Europa

OPPSUMMERING AV PRISUTVIKLING PÅ MAT OG ALKOHOLFRI DRIKKE I NORGE

To år etter merverdireformen har prisene på mat og alkoholfri drikke gått mer opp enn prisene totalt sett. Fra juli 2001 til juli 2003 gikk prisene på mat og alkoholfri drikke opp med 6,5 prosent, mot 3,1 prosent for prisene totalt. To år etter er 2/3 av merverdireduksjonen "spist opp". Hvilke ledd i verdikjedene som har bidratt mest til prisøkningen, har vi ikke gått spesielt inn på. Vi kjenner heller ikke til om det er fortjenestemarginene som har økt, eller om det er kostnadsøkninger som har ført til prisstigningene. Noe av økningene skyldes imidlertid jordbruksoppgjørene, samt økte særavgifter, men forklarer neppe en prisøkning på over seks prosent.

OPPSUMMERING PRISFORSKJELLER MELLOM LAND OG GRENSEHANDEL

Prisforskjeller på spesielt mat mellom Norge og Sverige er stadig økende. Prisforskjellene på typiske grensehandelsvarer er også så store at selv med en svekking av den norske kronen, er det langt igjen før prisforskjellene blir av en slik størrelse at grensehandel blir mindre lukrativt. Ett utvalg typiske grensehandelsprodukter var i 1999 40 prosent lavere i Sverige enn i Norge. I oktober 2002 hadde prisforskjellen på de samme varene økt til 45 prosent, og det var etter at merverdiavgiften på mat og alkoholfri drikke var halvert i Norge. Reduksjon av merverdiavgiften var spist opp av styrket kronekurs (ca 81 NOK mot 100 SEK). Med dagens kronekurs (ca 90 NOK mot 100 SEK august 2003) ville de samme varene med prisen fra oktober 2002 vært 39 prosent billigere, dvs ingen endring fra 1999. I tillegg var 20 internasjonale merkevarer i gjennomsnitt 22 prosent billigere i Sverige enn i Norge, en forskjell som er vanskelig å forklare da internasjonale merkevarer i prinsippet burde hatt noenlunde lik pris (hvis ikke særavgifter og toll).

Imidlertid, ett produkt som det tidligere har vært "mye å spare på" – brennevin, begynner nå å nærme seg svenskepriser. På et utvalg av 8 brennevinstyper, var prisene i gjennomsnitt 26 prosent lavere i Sverige enn i Norge i oktober 2002, mens den i august 2003 på de samme produktene var gjennomsnittlig 13 prosent lavere. Hvis vi i dag kjøper en Renault Carte Noire Extra er "besparelsen" kr 26. For så pass dyre produkter som brennevin er, må dette betegnes som en ubetydelig "besparelse".

Innledning

Første januar 2001 gikk merverdiavgiften opp fra 23 til 24 prosent. Samtidig ble merverdiavgiften omfattet av flere produktgrupper, som tjenester. Den 1. juli 2001 ble merverdiavgiften på mat og alkoholfri drikke redusert fra 24 til 12 prosent. Dette er en reduksjon på 12 prosentpoeng, som i prosent vil utgjøre 9,7 prosent, dersom hele reduksjonen kommer forbrukerne til gode.

Mye av notatet er basert på Konsumprisindeksen (KPI) til SSB, Prisindekser fra NILF (Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning) samt rapporten om grensehandel: *Prisforskjeller og grensehandel mellom Norge og Sverige* (Lavik 2003).

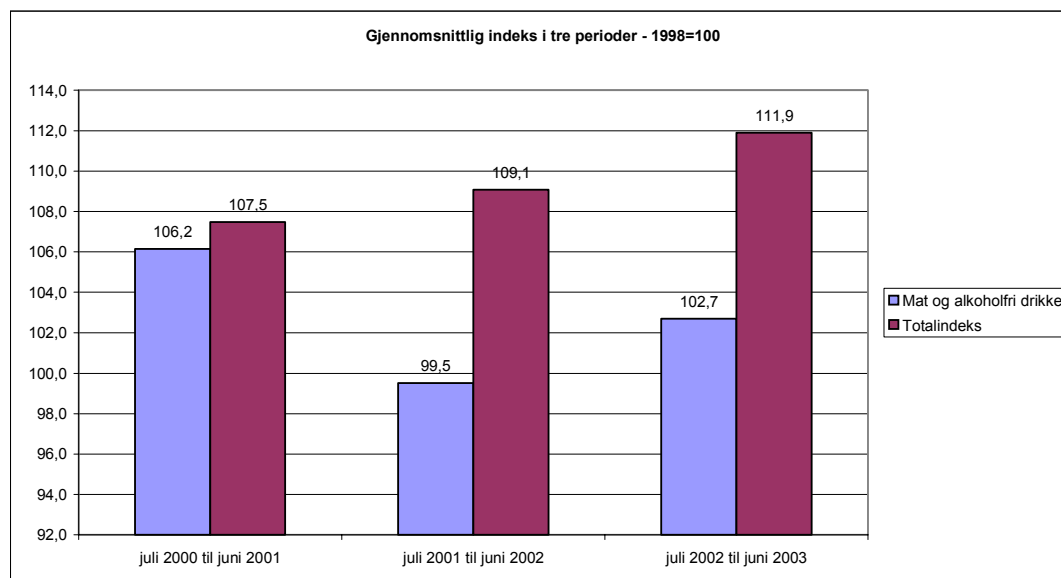
Tabell 1: Prisindeksen for ulike varegrupper i juli 2001, 2002 og 2003. 1998=100

	jul.01	jul.02	jul.03	Prosent endring fra juli 01 til juli 02	Prosentvis endring fra juli 02 til juli 03	Prosentvis dring fra juli 2001 til juli 2003
Totalindeks	108,2	109,9	111,6	1,6	1,5	3,1
Matvarer og alkoholfrie varer	99,2	102,3	105,6	3,1	3,2	6,5
Alkohol og tobakk	114,1	113,5	115,1	-0,5	1,4	0,9
Klær og skotøy	92,0	87,3	76,7	-5,1	-12,1	-16,6
Bolig, lys og brensel	115,3	118,1	124,8	2,4	5,7	8,2
Møbler og hushart	102,6	103,3	102,7	0,7	-0,6	0,1
Helsepleie	110,8	116,5	120,5	5,1	3,4	8,8
Transport	111,6	112,5	114,0	0,8	1,3	2,2
Kultur og fritid	105,2	106,4	105,4	1,1	-0,9	0,2
Hotell og restaurant	111,3	115,5	119,3	3,8	3,3	7,2
Andre varer og tjenester	111,8	115,1	119,8	3,0	4,1	7,2

Endringer fra både juli 2001 og juli 2002 til juli 2003, viser at matvarer og alkoholfri drikke har gått opp mer enn totalindeksen. Helse, samt bolig lys og brensel er imidlertid den produktgruppen som har økt mest, mens klær og skotøy har hatt en sterk reduksjon. Dette siste skyldes blant annet sesongsalg (SSB Konsumprisindeksen 15. juli 2003).

Mat og alkoholfri drikke

Med utgangspunkt i 1998, gikk realprisene på mat og alkoholfri drikke opp i 1999 sammenlignet med 1998 (prisstigningen på mat og alkoholfri drikke var større enn for totalindeksen). Prisene på mat og alkoholfri drikke gikk ned i 2001 og 2002 pga merverdireformen (merverdireformen slår ut i prisindeksen både for 2001 og 2002 siden endringen skjedde midt i et år, og indeksen for et år beregnes som et gjennomsnitt for 12 måneder) (Se vedlegg).

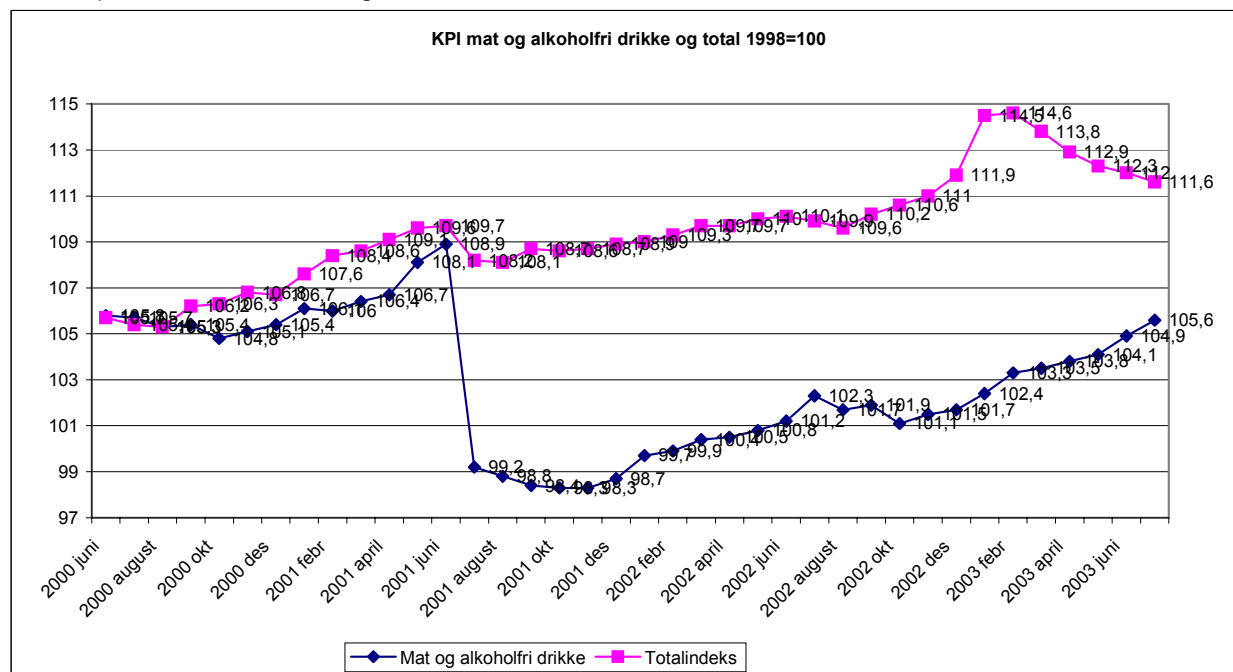
Figur 1: Prisindeks for juli til juni neste år (gjennomsnitt for 12 mnd), fra juli 2000 til juni 2003.

Denne inndelingen er valgt fordi merverdireformen var midt i et år, 1. juli 2001.

Tabell 2: Prosentvis endring fra juli til juni neste år (gjennomsnitt for 12 mnd), fra figuren over

	Mat og alkoholfri drikke	Totalindeks
Perioden juli 2000-juni 2001 til juli 2001-juni 2002	-6,3	1,5
Perioden juli 2001-juni 2002 til juli 2002-juni 2003	3,2	2,6

Figuren og tabellen viser at prisene på mat og alkoholfri drikke gikk ned med 6,3 prosent i 12 måneders perioden før og etter merverdireformen, (den direkte effekten av merverdireformen var en reduksjon på 8,9 prosent fra juni til juli 2001). I perioden etter merverdireformen (sammenlignet 12 mnd fra juli 2001 - juni 2002 med de neste 12 mnd – juli 2002 til juni 2003) gikk prisene på mat og alkoholfri drikke opp med 3,2 prosent, sammenlignet med en økning av totalindeksen på 2,6 prosent i samme periode. Denne endringen er ikke influert av merverdireformen.

Figur 2: Oversikt over prisutviklingen fra juni 2000 til juli 2003. Kilde: <http://www.ssb.no>

Denne figuren viser prisutviklingen fra måned til måned fra juni 2000 til juli 2003. Fra juni 2001 til juli 2001 avleses merverdireformen tydelig, da den gikk ned fra 108,9 til 99,2, en reduksjon på 8,9 prosent. Prisene gikk ytterligere ned fram til november 2001, noe som blant annet skyldtes sterk nedgang i frukt og grønt, som har store sesongmessige variasjoner¹. Den kraftige oppgangen på totalindeksen fra desember 2002 til januar 2003 skyldtes elektrisitetsprisene (SSB, Konsumprisindeksen 15. januar 2003)

¹ Målprisene på norske produkter øker utover vinteren og våren (jordbruksoppkjøret). På sommeren og høsten er det lite lagringsvarer, så da er målprisen lavere. Når det gjelder import påvirkes prisen av sesongvariasjoner på de ulike frukt- og grønnsaksproduktene. Det kan slå forskjellig ut. Målprisene fastsettes i jordbruksavtalen og er maksimalpriser som gjennomsnitt for året (NOU: St.m. nr 1999-200. Om norsk landbruk og matproduksjon)

Tabell 3: Konsumprisindeks for mat og alkoholfri drikke for ulike produktgrupper, juni 2001, juli 2001, juli 2003, og endring (fra den ene måneden ett år til samme måned neste år)

	jun.01	jul.01	jul.02	jul.03	2 år:			
					Endring i prosent fra juni 2001 til juli 2001	Endring i prosent fra juli 2002 til juli 2003	Endring i prosent fra juli 2002 til juli 2003	Endring i prosent fra juli 2001 til juli 2003
Brød og kornprodukter	104,8	94,8	99,6	103,4	-9,5	5,1	3,8	9,1
Kjøtt	106,7	97,5	100,4	103,6	-8,6	3,0	3,2	6,3
Fisk	117,2	108,3	112,9	115	-7,6	4,2	1,9	6,2
Melk, ost og egg	103,1	93,1	98,3	101,1	-9,7	5,6	2,8	8,6
Oljer og fett	108,9	98,4	105,0	111,7	-9,6	6,7	6,4	13,5
Frukt	116,1	111,8	103,4	107,2	-3,7	-7,5	3,7	-4,1
Grønnsaker, inkludert poteter	124,2	106,5	111,6	118,6	-14,3	4,8	6,3	11,4
Sukker, sjokolade og andre sukkervarer	111,8	103,3	106,2	109,8	-7,6	2,8	3,4	6,3
Andre matvarer	107,6	97,5	97,9	98,7	-9,4	0,4	0,8	1,2
Kaffe, te og kakao	92	83,3	80,2	78,2	-9,5	-3,7	-2,5	-6,1
Mineralvann, leskedrikker og juice	112,4	103,6	109,6	113,7	-7,8	5,8	3,7	9,7
<i>Mat og alkoholfri drikke</i>	<i>108,9</i>	<i>99,2</i>	<i>102,3</i>	<i>105,6</i>	<i>-8,9</i>	<i>3,1</i>	<i>3,2</i>	<i>6,5</i>
Totalindeks	109,7	108,2	109,9	111,6	-1,4	1,6	1,5	3,1

Tabellen over viser prisutviklingen fra ulike perioder før og etter merverdireformen i tillegg til noen tabeller i vedlegg.

I perioden 2000 til 2002 er matvareprisene og priser på alkoholfri mat og drikke redusert med 3,5 prosent (tabell vedlegg). Størst prisreduksjon har det vært på kaffe, te og kakao som har redusert prisene med 12,9 prosent. Bare deler av denne prisreduksjonen skyldtes merverdireformen, mens andre årsaker er blant annet verdensmarkedsprisene. Prisene på mineralvann, leskedrikker og juice har ikke endret seg i perioden, heller ikke fisk, mens prisene på sukker, sjokolade og andre sukkervarer har redusert prisene med kun 1,2 prosent, sammenlignet med en reduksjon på 3,5 prosent for hele gruppen mat og alkoholfri drikke (fra 2000 til 2002). Økte marginer forklarer at prisreduksjonen er blitt mindre enn det den burde vært i henhold til merverdireduksjonen. Om marginene inneholder økte kostnader eller økt fortjeneste, vet vi ikke. Når det gjelder sjokolade, har sjokoladeavgiften økt, men uten at dette forklarer en mindre prisreduksjon (egentlig økning i prisene). I tabellen i vedlegg er det gitt eksempler på to sjokolader på 100 g, til to ulike priser. Der ser vi at økningen i sukkeravgiften gir svært lite uttelling for økning i sluttprisen på sjokoladen, og den prosentvise økningen blir mindre jo dyrere produktet er.

I perioden etter merverdireformen, fra juli 2001 til juli 2003, økte prisene for mat og alkoholfri drikke med 6,5 prosent, sammenlignet med 3,1 prosent for totalindeksen (tabell 6). Størst har økningen vært for brød og kornprodukter, oljer og fett, grønnsaker og mineralvann, samt meieriprodukter (melk, ost og egg). Økningen i prisene på brød og kornprodukter, grønnsaker, samt meieriprodukter skyldes blant annet jordbruksoppgjøret. Økningen i mineralvann kan delvis skyldes økte kullsyreavgifter og miljøavgifter på emballasje. Disse økte med 2,2 prosent fra 2002 til 2003. En avgiftsøkning vil ikke bidra til tilsvarende økning i prisen på produktet (samme prinsipp som for sjokoladen over). Når prisene på mineralvann, leskedrikker og juice har økt med 9,7 prosent fra juli 2001 til juli 2003, eller med 4,6 prosent fra første halvdel av 2002 til første halvdel av 2003 (tabell vedlegg), kan dette alene ikke forklares med økte avgifter.

Prisendringen fra juni 2001 til juli 2001 viste en nedgang på 8,9 prosent som følge av merverdiavgiftsreduksjonen. Den skulle i prinsippet vært 9,7 prosent. Den største prisreduksjonen var for grønnsaker. Fisk, frukt, sukker/sjokolade og mineralvann hadde lavest prisreduksjon. Sjokoladeprodukter og mineralvann er typiske kioskarer, og det ble antydning at bensinstasjoner og kiosker ikke hadde latt hele merverdireduksjonen komme forbrukerne til gode. Fra andre

undersøkelser visste vi at dagligvareforretningene hadde redusert prisene med ca 10 prosent. I den perioden var det stor fokus på dagligvarekjedene, men mindre for bensinstasjoner og kiosker².

I en undersøkelse fra SSB som ble utført på oppdrag fra Landbruksdepartementet, ble det konkludert med at kiosker og bensinstasjoner reduserte prisene på en rekke matvarer etter merverdireformen³. Meieriproduktene ble satt mest ned, men prisnedgangen i kiosker og på bensinstasjoner var noe mindre enn i dagligvareforretninger for enkelte av varegruppene. Dette gjaldt nettopp sjokolade og andre sukkervarer og alkoholfrie drikkevarer. Disse resultatene støtter derfor våre antagelser at enkelte produktgrupper i kiosker og bensinstasjoner ikke hadde redusert prisene i samme grad som dagligvarebutikkene. Prisene på sjokolade og andre sukkervarer falt med 6,6 prosent i kiosker og bensinstasjoner og 8,6 prosent i dagligvarebutikker, mens på alkoholfrie drikkevarer falt den med 6,3 prosent i kiosker og bensinstasjoner, sammenlignet med 9,7 prosent hos dagligvarebutikkene. I løpet av halvåret etter momshalveringen hadde prisene på varene innenfor gruppene alkoholfrie drikkevarer, brød og kornprodukter og andre matvarer en større prisoppgang i dagligvareforretninger enn i kiosker og bensinstasjoner (op.cit).

---

² Randi Lavik: Prisendringer etter merverdireform. Notat av juli 2002. Statens institutt for forbruksforskning

³ Ingvild Johansen: Redusert matmoms – en analyse av prisutviklingen i kiosker og bensinstasjoner. Rapporter 2003/2 Statistisk sentralbyrå 2003

Forbrukernivå, til detaljist (engros) og produsentnivå

Tabell 4: Indeks av et utvalg matvarer, forbrukernivå, til detaljist og produsentnivå

		jul.01	jul.03	Prosent diff
Mat og alkoholfri drikke	Forbrukernivå	99,2	105,6	6,5
Brød og kornprodukter	Forbrukernivå	94,8	103,5	9,2
	Brød	97,6	107,0	9,6
	Kaker	101,5	115,8	14,1
Kjøtt	Forbrukernivå	97,5	103,6	6,3
	Storfe	93,7	96,9	3,4
	Lam	108,0	116,8	8,1
	Svin	97,2	107,7	10,8
	Fjørfe	96,1	108,4	12,8
	Engros			
	Okse klasse 0	96,9	105,7	9,1
	Lam klasse 0	117,6	117,1	-0,4
	Gris klasse E	90,6	94,0	3,8
	Kylling	94,5	103,7	9,7
	Produsentpris kjøtt (med trekk for omsetningsavg ⁴)			
	Okse klasse 0	95,5	96,1	0,6
	Lam klasse 0	119,7	105,1	-12,2
	Gris klasse E	85,3	89,2	4,6
	Produsentpris kjøtt (uten trekk for omsavg)			
	Okse klasse 0	93,8	92,6	-1,3
	Lam klasse 0	117,0	101,5	-13,2
	Gris klasse E	83,6	84,1	0,6
Meierivarer	Forbrukernivå	93,0	100,9	8,5
	Melk, yoghurt og føte	94,9	105,6	11,3
	Smør	100,0	101,9	1,9
	Ost	89,3	94,1	5,4
	Til detaljist (engros)			
	Meirivarer	101,5	110,3	8,7
	Melk, yoghurt og føte	101,4	110,2	8,7
	Smør	110,5	117,6	6,4
	Ost	101,3	110,4	9,0
Etter opprinnelse	Forbrukernivå			
	Norskprodusert med norske råvarer	97,0	103,8	7,0
	Imorterte matvarer	100,1	98,9	-1,2

Kilde: http://www.nilf.no/Matpriser/Bm/Matpriser_shtml
www.ssb.no

Typiske grensehandelsprodukter som *kjøtt* har gått opp med ca 6 prosent på forbrukernivå. Engrosprisen for *storfe* økte med 9 prosent, mens storfe til forbruker økte bare med 3,4 prosent.

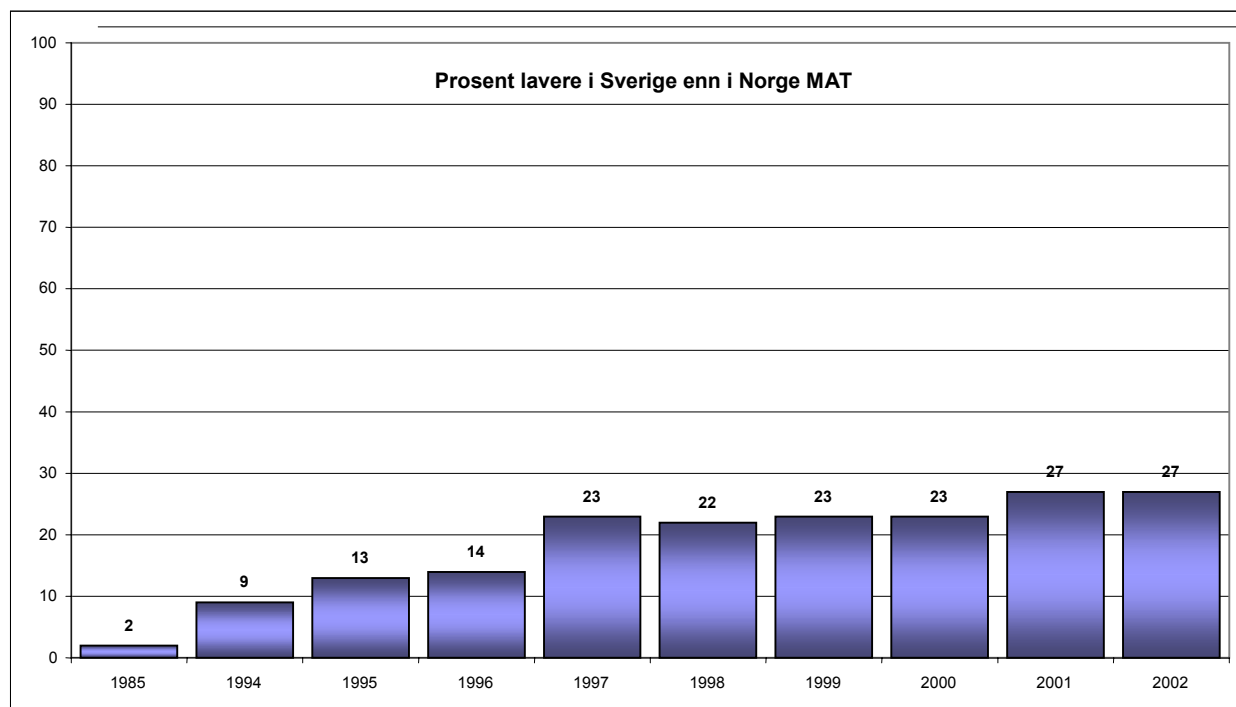
⁴ Omsetningsavgift er en avgift de norske bønder må betale for å finansiere markedsregulering ved evt overproduksjon av en vare

Gris er omvendt. Der økte pris til forbruker med 10,8 prosent, pris til detaljist økte med 3,8 prosent, mens produsentprisen på svin har ikke økt. Fjørfe til forbruker økte med 11,3 prosent, mens engrosprisene på kylling økte med 9, 7 prosent.

Lam viser også en høyere prisøkning til forbruker enn detaljist. Til forbruker går prisen opp med 8,1 prosent, til detaljist er prisen redusert med 0,4 prosent i perioden, mens produsentprisene er redusert med 12-13 prosent, litt avhengig om omsetningsavgiften er med eller ikke.

Prisøkningen på *norskprodusert mat* med norske råvarer til forbruker har vært på 7 prosent, mens *importerte* matvarer er redusert med 1,2 prosent.

Prisforskjeller på mat og alkoholfri drikke mellom Norge og andre land

Figur 3: Prisforskjeller på mat og alkoholfri drikke generelt

Prisforskjellene på mat generelt mellom Norge og Sverige, viser at forskjellene har økt over tid. I 1985 var forskjellen minimal, mens den fram til 2002 har økt til 27 prosent lavere mat i Sverige enn i Norge.

Prisforskjellene på typiske grensehandelsprodukter er derimot mye større. I oktober 2002 var prisene gjennomsnittlig 47 prosent lavere i Sverige enn i Norge målt ut fra 49 produkter, de fleste matvarer.

Prisforskjellen på matvarer (som er typiske grensehandelsvarer) mellom Norge og Sverige økte fra 1999 til 2002 (samme matvarer – 43 produkter). Reduksjon av merverdiavgiften fra 23 prosent (1999) til 12 prosent som den var i 2002, skulle i prinsippet bidra til å redusere forskjellen. Når de likevel økte, skyldtes det valutakursutviklingen, som i 1999 under prismålingene var ca 95 NOK mot 100 SEK, mens den i oktober 2002 var ca 81 NOK mot 100 SEK. Prisforskjellene ville imidlertid blitt enda større om ikke merverdireformen var innført.

Tabell 4: Prosentvise prisforskjeller mellom Norge og Sverige i november 1999 og oktober 2002 på typiske grensehandelsvarer – mat og alkoholfri drikke. Prisforskjeller oktober 2002 til kurs 81, oktober 2002 til kurs 90 (aug 2003), oktober 2002 til kurs 95 (nov 1999). Prosent lavere i Sverige enn i Norge

	I % Prisforskjeller 1999 (kurs 95 okt 1999)	II % Prisforskjeller 2002 (kurs 81 okt 2002)	III % Prisforskjeller 2002 (kurs 90 aug 2003)	IV % Prisforskjeller 2002 (kurs 95 nov 1999)
Storfe (6)	-42	-46	-41	-36
Svin (6)	-44	-45	-39	-36
Bearbeidet kjøtt (8)	-52	-55	-49	-46
Fjørfe (7)	-55	-61	-56	-54
Meieriprodukter (12)	-25	-32	-25	-23
Andre mat- og drikkevarer (4)	-35	-41	-35	-31
Gjennomsnitt	-40	-45	-39	-36

Kilde: (Lavik 2003)

Sammenligner vi kolonne I og II, viser den endring i prosentvise prisforskjeller når vi tar hensyn til valutaen på de to tidspunktene. Resultatene her viser at prisforskjellene har økt fra 1999 til 2002, blant annet på grunn av den sterke kronen i oktober 2002.

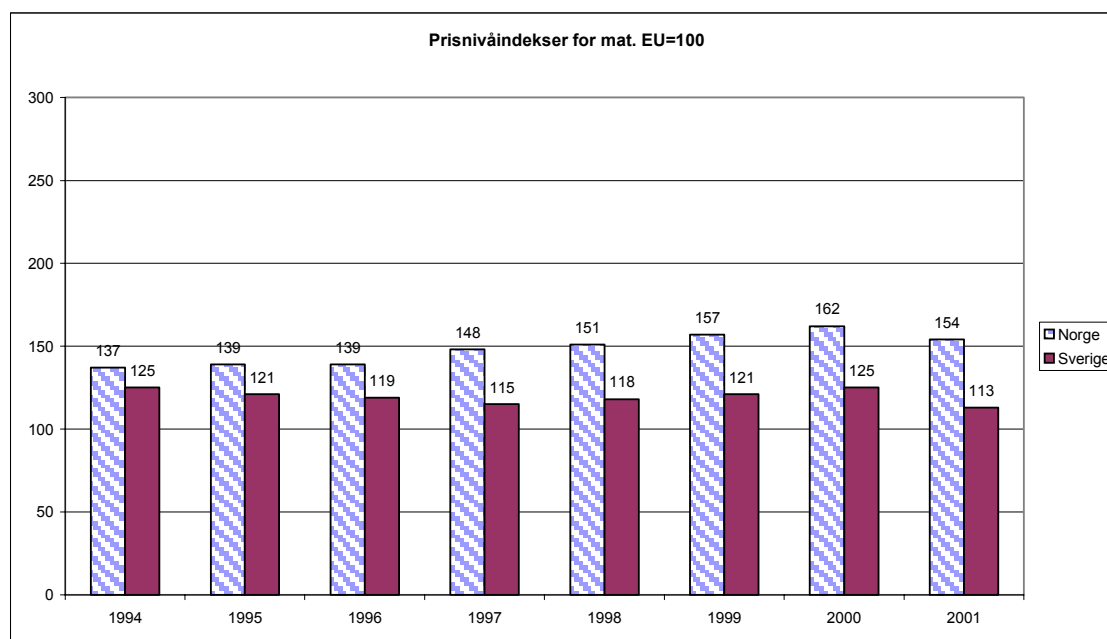
Sammenligner vi kolonne I og IV, viser prosentvise endringer i prisforskjeller dersom vi tenker oss at valutaen var den samme i oktober 2002 som den var i nov 1999 (kurs ca 95). Hvis så hadde vært tilfelle, viser dette at prisforskjellene på typiske grensehandelsvarer (mat) er blitt 4 prosentpoeng mindre. Dette er et resultat blant annet av merverdireformen.

Kolonne III viser hva de prosentvise prisforskjellene ville vært i august 2002 med kurs 90, under forutsetning av at prisene i oktober 2002 ville være de samme i august 2003.

Disse eksemplene viser hvor stor betydning valutaen har for prisforskjeller mellom land.

Med forbehold om disse forenklede beregningene⁵, ville vi med dagens valutakurser fått en liten reduksjon i prisforskjellene mellom Norge og Sverige fra 1999 til 2002 for de fleste varegruppene, bortsett fra fjørfe og andre mat- og drikkevarer (kolonne I og III). Grunnet for disse beregningene er hentet fra Grensehandelsundersøkelsen oktober 2003 (Lavik 2003).

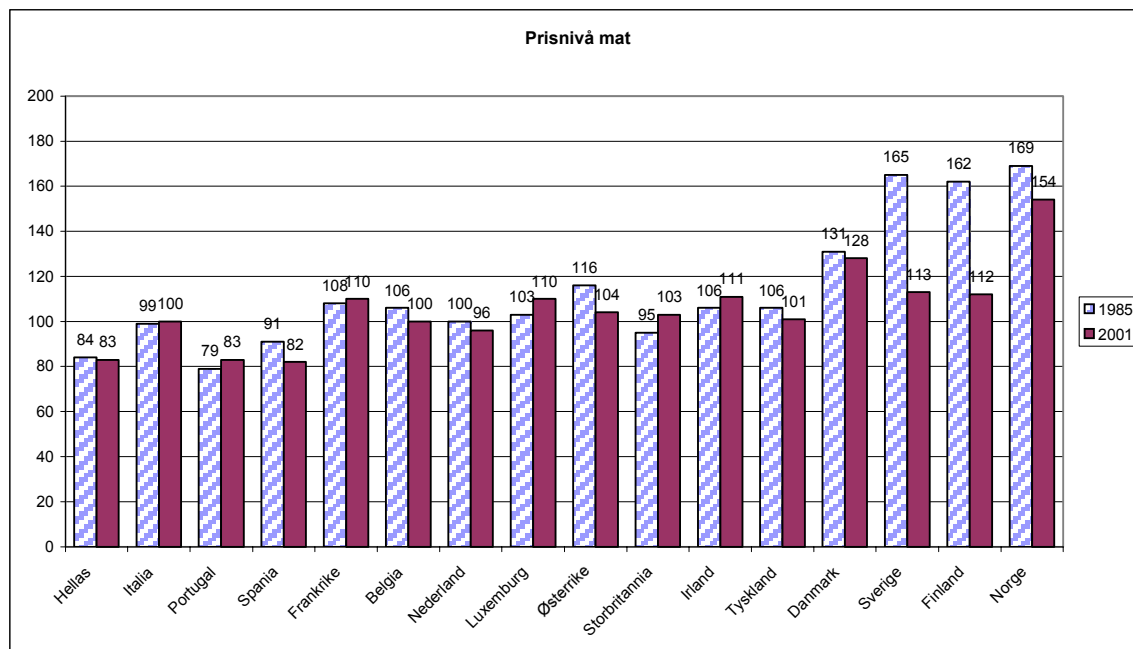
I tillegg fant vi prisforskjeller på internasjonale merkevarer som det i prinsippet skulle vært noenlunde lik pris på i Norge og Sverige, dersom produktene i Norge ikke har særavgifter (sjokolade) og toll. På 11 internasjonale merkevarer mat og 9 internasjonale merkevarer av non-food, var prisene gjennomsnittlig 22 prosent lavere i Sverige enn i Norge (oktober 2002). Det er grunn til å tro at den sterke kronen ikke ga lavere priser for disse produktene i Norge. Sterk krone skal i prinsippet gi lavere priser på importerte varer (Lavik og Dulsrud 2003).

Figur 4: Prisnivå på matvarer (ikke alkoholfrie drikkevarer) Norge og Sverige sammenlignet med EU – 1994 – 2001 (1994 til 2000: Bruksås et al 2001/20, 2001: www.ssb.no/pppvare/main.html)

⁵ De nye beregningene med kurs 90 er gjort på en svært forenklet måte. Det er gjort et tenkt eksempel med at en vare som var gjennomsnittlig 46 prosent lavere i Sverige enn i Norge i 2002 sammenlignet med 1999, er varens pris i Norge 100, mens den i Sverige var 54 NOK, kurs 81 i 2002. Denne prisen er nå omregnet til ny kurs; 90. dvs hvis kursen hadde vært 90 i oktober 2000, ville den da kostet 60 NOK, dvs 40 prosent lavere i Sverige enn i Norge.

PPP (kjøpekraftsparitet) måler prisnivå på et gitt tidspunkt og ikke prisutvikling. Annen prisstatistikk, som for eksempel konsumprisindeksen, kartlegger prisutviklingen i et land (Bruksås et al 2001a). Figuren over viser hvordan prisnivået til Norge og Sverige sammenlignet med EU har utviklet seg fra 1994 til 2001. Mens Norge har blitt stadig dyrere i forhold til EU, har Sverige delvis tilnærmet seg EU-nivået i første del av perioden, gått litt opp for så i 2001 å ha tilnærmet seg sterkt EU igjen. Norge beveget seg noe mot EU-gjennomsnittet i 2001, som kan forklares med reduksjonen i merverdiavgift på mat 1. juli 2001.

Figur 5: Prisnivå for mat – for ulike land i 1985 og 2001. Kilder (1985: SSB 1989, 2001)⁶. I 1985 var sammenligningsgrunnlaget EF (12 land), mens i 2001 var sammenligningsgrunnlaget EU (15 land)⁷.

Sammenlignet med andre land i Europa når det gjelder mat topper Norge listen, både i 1985 og 2001. I 1985 var matprisene ganske lik i Sverige Finland og Norge, mens Danmark lå litt lavere. I 2001 har Sverige og Finland nærmet seg prisnivået for EU-gjennomsnittet. Her begynner vi å forstå hvorfor grensehandelen mot Sverige synes etter hvert å bli så omfattende. Selv om merverdiavgiften på mat ble redusert fra 24 prosent til 12 prosent 1. juli 2001 for å demme opp for grensehandel, er fortsatt prisforskjellene store mellom for eksempel Norge og Sverige.

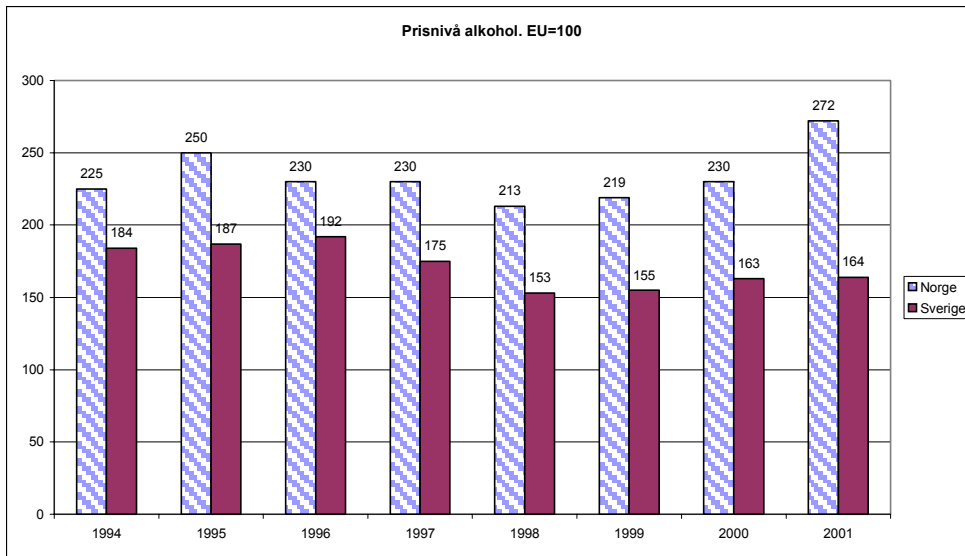
Realprisene på mat i Norge har i perioder gått ned, ikke bare pga reduksjon av merverdiavgiften på mat i 2001, men også på hele 90-tallet (indeksen for mat er lavere enn totalindeksen). Matvareprisene har imidlertid gått opp etter merverdireformen. Hvis vi setter juli 2001 lik 100, har også realprisene på mat gått opp. Det *generelle prisnivået* i Sverige for *mat* er 27 prosent lavere enn for Norge i 2001 (113/154) (eller sagt på en annen måte, 36 prosent høyere i Norge enn i Sverige). Reduksjon i merverdiavgiften har ført til at forskjellen i det *generelle prisnivået på mat* mellom Norge og Sverige ikke har økt, men har økt på typiske grensehandelsvarer. For typiske *grensehandelsvarer* fant vi i 2002 at prisene var gjennomsnittlig 47 prosent lavere i Sverige enn i Norge (45 prosent lavere for matprodukter som var sammenlignbare med 1999, mens de var 40 prosent lavere i 1999), eller nesten dobbelt så høye priser i Norge som i Sverige i oktober 2002. Grensehandel mellom Norge og Sverige vil derfor fortsette så lenge prisforskjellene er så pass store.

⁶ <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-NJ-02-042--N-EN&mode=download>

⁷ 1985 er EF=100 (Hellas, Italia, Portugal, Spania, Frankrike, Belgia, Nederland, Luxemburg, Storbritannia, Irland, Vest-Tyskland, Danmark). I 2001 er EU=100 (Hellas, Italia, Portugal, Spania, Frankrike, Belgia, Nederland, Luxemburg, Østerrike, Storbritannia, Irland, Tyskland, Danmark, Sverige, Finland)

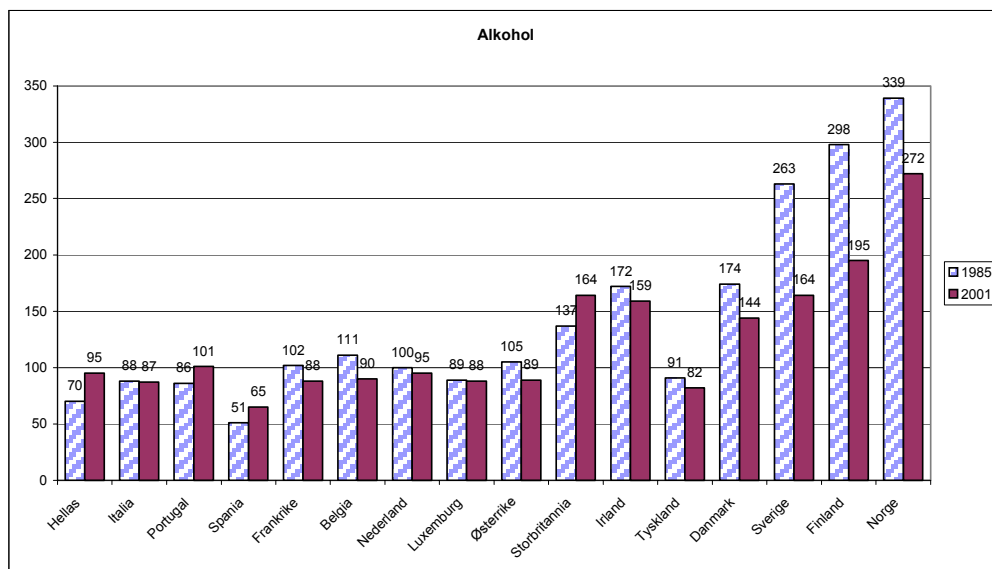
Alkohol

Alkohol er en produktgruppe med høye priser og der relativt små prosentvise forskjeller kan gi store kronemessige uttelling.

Figur 6: Prisnivå på alkoholpriser 1994 til 2001 i Norge og Sverige sammenlignet med 15 EU-land (1994 til 2000: Bruksås et al 2001/20, 2001: www.ssb.no/pppvare/main.html)

Igjen ser vi at Sverige tilnærmer seg et EU-gjennomsnitt, mens Norge stadig øker avstanden til EU. Realprisene på alkohol har imidlertid gått ned fra for eksempel 1998 (1998=100) i Norge. Dette viser igjen at prisnivåindeksene ikke måler prisutvikling, slik det kan se ut i både figuren for mat og figuren for alkohol. I 2003 gikk avgiften på brennevin ned, mens avgiften for vin økte.

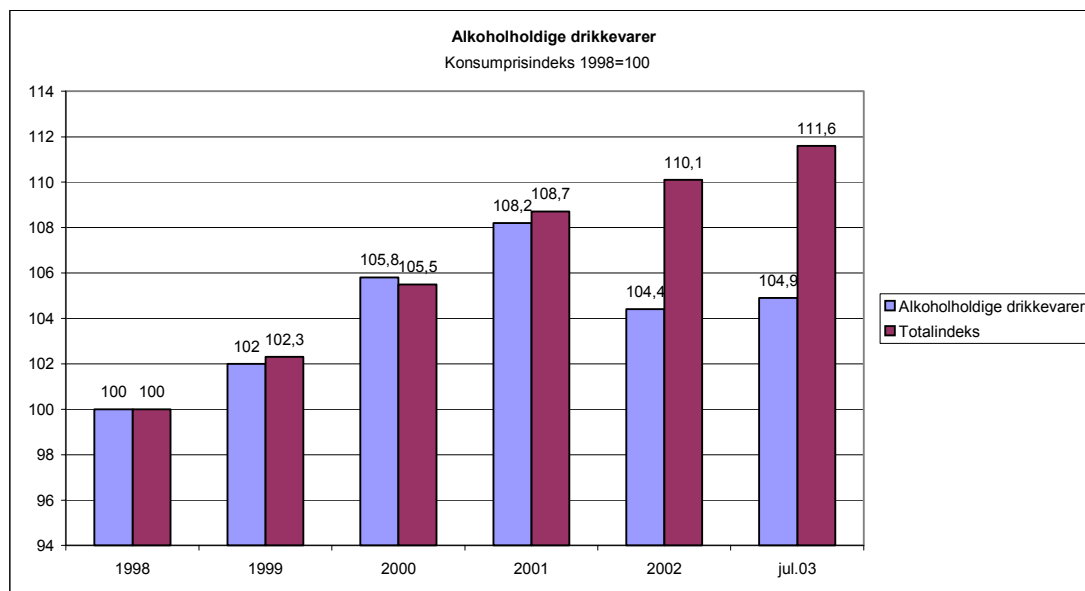
Figur 7: Prisnivå alkohol

Kilder (1985: SSB 1989, 2001⁸). I 1985 var sammenligningsgrunnlaget EF (12 land), mens i 2001 var sammenligningsgrunnlaget EU (15 land)⁹.

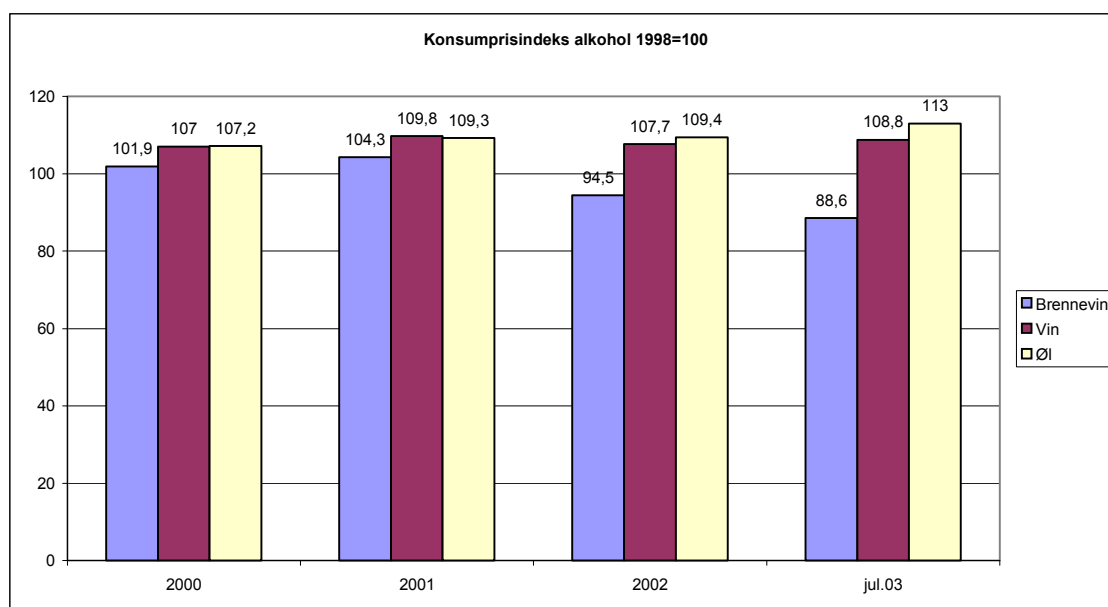
⁸ <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-NJ-02-042--N-EN&mode=download>

Norge er på toppen også for disse varene, med en indeks på 272 på alkohol i forhold til EU i 2001, dvs at de er 172 prosent høyere enn gjennomsnittet for EU. Norge har nærmet seg EU i mindre grad enn både Sverige og Finland, mens Danmark har ligget betydelig lavere hele tiden.

Norge har høye avgifter på alkohol. 1. oktober 2003 vil Danmark sette ned avgiften på brennevin med 43,75 (danske kroner) pr flaske. I tillegg har svensker og dansker anledning til å ta med seg mye større kvoter av alkohol enn det man har i Norge.

Figur 8: Konsumprisindeks for alkoholholdige drikkevarer

Figur 9: Konsumprisindeksen for brennevin, vin og øl

⁹ 1985 er EF=100 (Hellas, Italia, Portugal, Spania, Frankrike, Belgia, Nederland, Luxemburg, Storbritannia, Irland, Vest-Tyskland, Danmark). I 2001 er EU=100 (Hellas, Italia, Portugal, Spania, Frankrike, Belgia, Nederland, Luxemburg, Østerrike, Storbritannia, Irland, Tyskland, Danmark, Sverige, Finland)

Konsumprisindeksen for alkohol økte først fra 1998 fram til 2001, men ble redusert betraktelig i 2002. Dette skyldtes reduksjon i avgiftene, spesielt for brennevin.

Tabell 5: Prisforskjeller på enkelte brennevins- og vintyper i oktober 2002 og august 2003.

	okt.02			aug.03			Prosent lavere i okt 2002	Prosent lavere i aug 2003	Kroneforskjell okt 2002	Kroneforskjell aug 2003
	Norge	Sverige SEK	Sverige NOK	Norge	Sverige SEK	Sverige NOK	%	%	NOK	NOK
Vodka										
Finlandia 70cl	259	228	184,71	244	228	205,15	-29	-16	74,29	38,85
Absolut Vodka Svensk 70 cl	264	230	186,33	245	230	206,95	-29	-16	77,67	38,05
Smirnoff USA 70 cl	259,9	224	181,47	242	224	201,56	-30	-17	78,43	40,44
Akevitt										
Løitens Export 50 cl	200	183	148,26	191	184	165,56	-26	-13	51,74	25,44
Aalborg Taffel Akvavit DK 70 cl	274	229	185,52	254	229	206,05	-32	-19	88,48	47,95
Whisky										
Chivas Regal 70 cl	382	354	286,79	361	359	323,03	-25	-11	95,21	37,97
Cocnac										
Martell VS***F 70 cl	340	329	266,54	329	329	296,03	-22	-10	73,46	32,97
Renault Carte Noire Extra F 70 cl	448	449	363,76	439	459	413,01	-19	-6	84,24	25,99
Pris forskjell for disse brennevins-typene							-26	-13	623,52	287,66

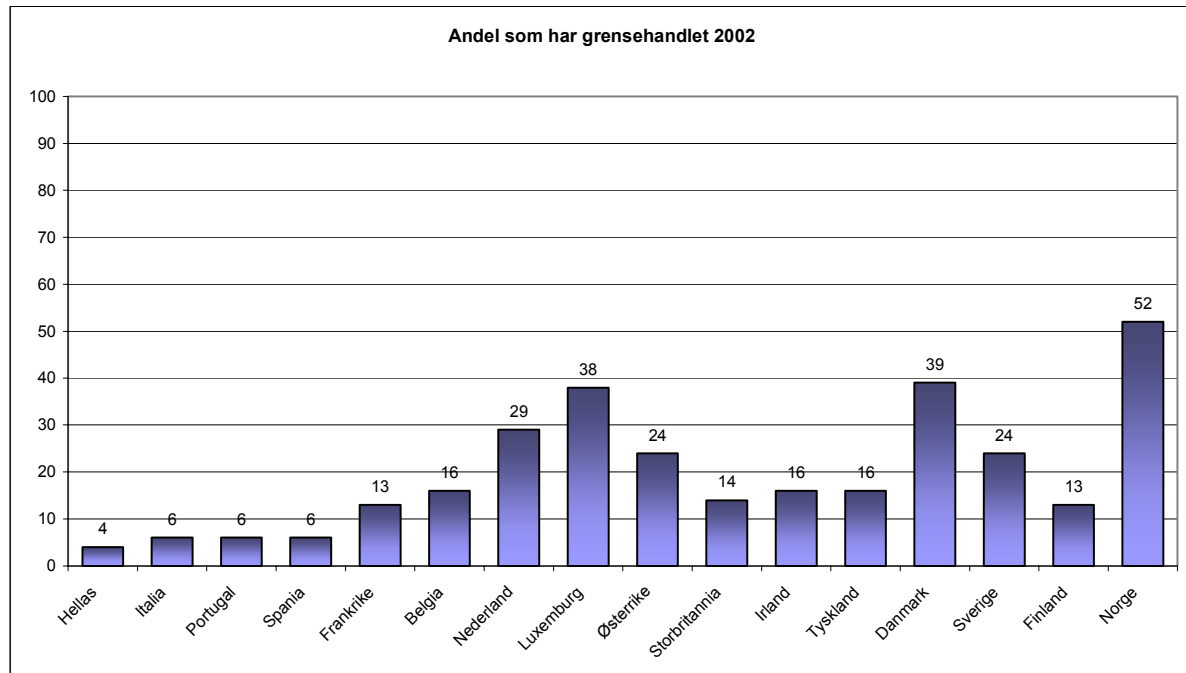
	okt.02			aug.03			Prosent lavere i okt 2002	Prosent lavere i aug 2003	Kronefor skjell i okt 2002	Kronefor -skjell aug 2003
	Norge	Sverige SEK	Sverige NOK	Norge	Sverige SEK	Sverige NOK	%	%	NOK	NOK
Vin										
Jacob's Creek Chardonney Australia 75 cl	89,9	69	55,9	91,5		62,09	-38	-32	34,00	29,41
Rødvin										
Gato Negro Cabarnet Savignon Chile 75 cl	78	57	46,18	75,9	57	51,29	-41	-32	31,82	24,61
Gato Negro Cabarnet Savignon Chile 300 cl	289,9	185	149,88	289,9	179	161,06	-48	-44	140,02	128,84
Periquita 1999 Portugal 75 cl	87,5	59	47,8	88,5	59	53,09	-45	-40	39,70	35,41
Santa Rita 120 Merlot 2000 Chile	94,9	73	59,14	98,9	73	65,69	-38	-34	35,76	33,21
Gjennomsnitt forskjell for disse vintypene							-42	-37	281,30	251,48

Kursen i oktober 2002 var NOK 81,015 for 100 SEK, mens den 22. august 2003 var NOK 89,98 for 100 SEK. Kursendringen og avgiftskutt på brennevin i Norge har ført til at prisforskjellene på brennevin mellom Norge og Sverige er blitt betydelig redusert. I 2003 ble avgiftene på brennevin redusert fra 5,98 pr vol prosent pr liter, til kr 5,44. Den prosentvise forskjellen på dette utvalget av brennevin vi har her, er i august 2003 på 13 prosent (lavere i Sverige enn i Norge), mens den på de samme varene var gjennomsnittlig 26 prosent lavere i oktober 2002. Mens det i oktober 2002 var 95 kroner å "spare" på en Chivas Regal kjøpt i Sverige, var denne "besparelsen" i august 2003 redusert til ca 38 kroner. Tilsvarende for Renault Carte Noire, en "besparelse" på 84 kroner i oktober 2002, mot 26 kroner i august 2003. På vin derimot har avgiftene økt, men med svakere kronkurs er også prisforskjellene her blitt mindre. På en 3-liter Gato Negro "sparte" kr 140 i oktober 2002, "sparte" man fortsatt ca kr 129 i august 2003. Disse prisforskjellene har også vist seg i salgstill. Tall fra Vin- og brennevinsleverandørenes forening viser at økningen i kjøp av brennevin i Sverige har vært mindre enn økningen i brennevinssalget på Vinmonopolet (12,2% mot 13,6%), mens økningen i vinsalget fra Sverige har økt mer enn salget fra Vinmonopolet (26,9% mot 3%)¹⁰. Endring i brennevinssalget kan også være påvirket av metanolskandalene, noe som kan forkludre evt. effekter av avgiftsendringer.

¹⁰ Sammenligning første halvår 2002 og 2003. Kilde: Vin- og brennevinsleverandørenes forening (VBF) Aftenposten Nettutgave 18.07.03

Andel som grensehandler, Norge sammenlignet med Europa

Prisforskjellene mellom land fører blant annet til grensehandel. Store prisforskjeller bidrar rimeligvis til et betydelig omfang av grensehandelen. I så måte er Norge i en særstilling.

Figur 13: Andel som har grensehandlet i løpet av de siste 12 mnd i 2002 (15 år og eldre). EU¹¹ og Norge (Gallup 2001-2002)

Spørsmålsformuleringen for EU-landene er: "Over the last 12 months, have you bought or ordered products or services for private use from shops or sellers located in another European Union country, or not?" (Yes, No, Don't know). Spørsmålsformuleringen for Gallup i Norge var: *Hvor mange ganger i løpet av de siste 12 mnd har du vært i utlandet for å handle?* (Andel som har svart på antall ganger. De resterende har ikke reist til utlandet for å handle). Spørsmålene er litt forskjellige, men skulle i prinsippet avdekke hovdtendenser. I Norge er spørsmålet noe mer avgrenset enn i EU-landene, slik at forskjellene mellom Norge og de andre landene kan være noe underestimert.

Prisforskjellene i de europeiske landene forklarer mye av grensehandelen mellom de ulike land. I Norge hadde 52% handlet i utlandet i løpet av de siste 12 mnd (Gallup 2001-2002). Dette har blant annet med prisforskjeller å gjøre, og er et resultat av de store prisforskjellene mellom Norge og EU. Men grensehandelen fra de ulike land er også et resultat av hvordan land og befolkning ligger i forhold til naboland. For eksempel har Norge en lang grense mot Sverige med stor befolkningstetthet mot den svenske siden, mens i Sverige er det langt færre folk som bor langs norskegrensen. Danmark har også en stor grensehandel, antakeligvis rettet mot Tyskland og de lavere både alkohol og tobakksprisene. I Luxemburg er det også mange som har grensehandlet, uten at prisene i nabolandene skiller seg spesielt ut. Dette har muligens med beliggenhet og lett tilgjengelighet til nabolandene å gjøre hvor de kanskje får andre typer varer enn i hjemlandet. I Sverige hadde 24% grensehandlet, 16% fra Finland, mens svært få fra Spania, Portugal, Italia og Hellas hadde grensehandlet. I disse landene er både prisforskjellene til nabolandet små (eks Spania og Portugal), samt at nabolandene til for eksempel Italia og Hellas er mindre tilgjengelig for store deler av befolkningen. Sveits er dessuten dyrt sammenlignet med Italia. Stor grensehandel og stor reisevirksomhet kan også ha med velstandsnivåer å gjøre. I Norge er velstanden relativt høy sammenlignet med andre land i Europa.

¹¹ http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/questen.ksh?p_action.getfile=gf&doc=IP/02/1683J0|RAPID&lg=EN&type=PDF

Litteratur

- Johansen, Ingvild (2003): *Redusert matmoms – en analyse av prisutviklingen i kiosker og bensinstasjoner*. Rapporter 2003/2 Statistisk sentralbyrå 2003
- Lavik, Randi (2002): *Prisendringer etter merverdireform*. Notat av juli 2002. Statens institutt for forbruksforskning
- Lavik, Randi (2003): *Prisforskjeller og grensehandel mellom Norge og Sverige*. Oppdragsrapport nr 5. Statens institutt for forbruksforskning
- Lavik, Randi, Dulsrud, Arne (2003) *Sammenligning av priser mellom Norge og Sverige på enkelte merkevarer*. Prosjektnotat nr 1-2003. Oslo, SIFO

Vedlegg

Avgifter

	2000	2001	2002	2003
Avgifter på sjokolade- og sukkervarer	14,17 pr kg	14,57 pr kg	14,85 pr kg	15,18 pr kg
Alkoholfri drikke, ferdigvare			1,52 kr pr liter	1,55 kr pr liter
Grunnavgift på engangsemballasje for drikkevarer, pr enhet	Kr 0,81	Kr 0,83	Kr 0,85	kr 0,87
<i>Miljøavgift, pr stk</i> Glass/metall		Kr 4,11	Kr 4,19	Kr 4,28
Plast		Kr. 2,47	Kr 2,52	Kr 2,58
Papp/kartong		Kr. 1,03	Kr 1,05	Kr 1,07
Avgift på sukker	5,49 pr kg	5,64 pr kg	5,75 pr kg	Kr 5,88

Noen avgifter varierer etter returandel. Dette må i så fall sjekkes.

Unntak for alkoholfrie varer:

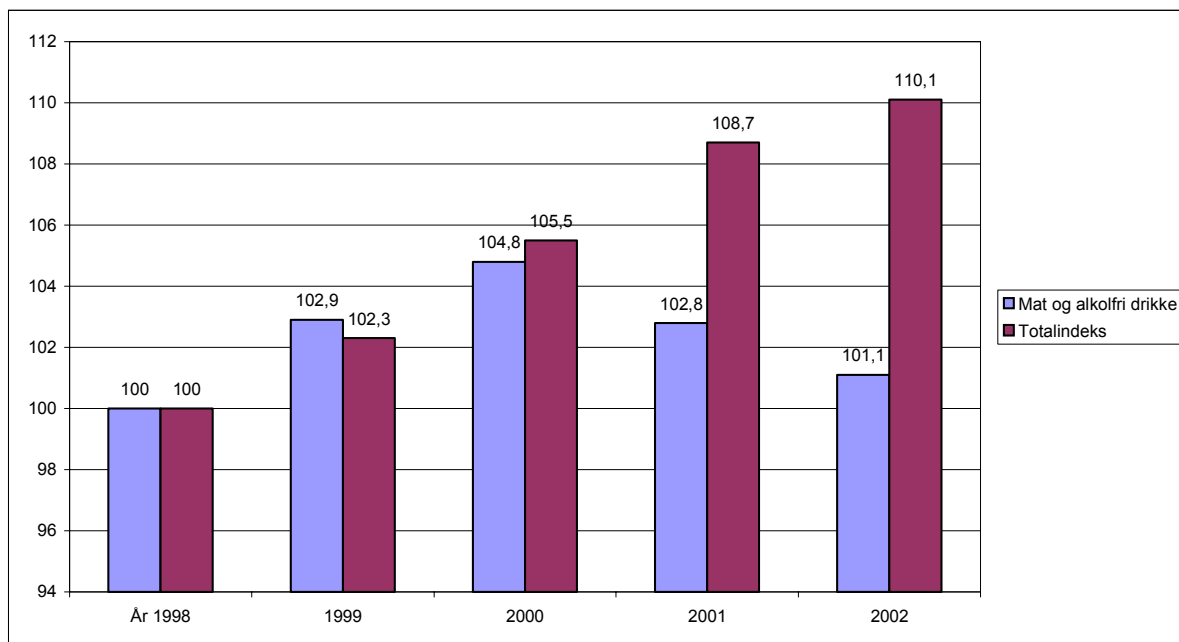
Råsaft, saftkonsentrat, juice, nektar, sirup, drikkevarer fremstilt av grønnsaker, vann uten tilsetning av smaksstoffer, saft av frukt og bær samt konsentrat av disse, melk og melkeprodukter, drikkevarer fremstilt av kakao og sjokolade og konsentrater av dette, varer i pulverform

Ikke emballasjeavgift på vin og brennevin

Økningen av særavgiftene som sukkeravgifter og økning i emballasjeavgifter vil bare gi marginale økninger i prisene.

Tabell 1 – vedlegg: Eksempler på endring sjokoladeavgiftens betydning for endring i priser

	2000	2001	2002	2003
Sjokoladeavgift pr kg	14,17	14,57	14,85	15,18
En sjokolade på 100 g – pris før avgifter	10,00	10,00	10,00	10,00
Sjokoladeavgift	1,42	1,46	1,49	1,52
Sum	11,42	11,46	11,49	11,52
12% mva	1,37	1,37	1,38	1,38
Pris i butikk	kr 12,79	kr 12,83	kr 12,86	kr 12,90
% Økning fra foregående år		0,35%	0,24%	0,29%
En sjokolade på 100 g – pris før avgifter	20,00	20,00	20,00	20,00
Sjokoladeavgift	1,42	1,46	1,49	1,52
Sum	21,42	21,46	21,49	21,52
12% mva	2,57	2,57	2,58	2,58
Pris i butikk	kr 23,99	kr 24,03	kr 24,06	kr 24,10
% Økning fra foregående år		0,19%	0,13%	0,15%

Figur 1 (vedlegg): Prisindeks for mat og alkoholfri drikke og totalindeks, gjennomsnitt for hvert år, 1998=100

Tabell 2 (vedlegg): Endring av konsumprisindeksen fra et år til neste

	Mat og alkoholfri drikke	Totalindeks
1998 til 1999	2,9	2,3
1999 til 2000	1,8	3,1
2000 til 2001	-1,9	3,0
2001 til 2002	-1,7	1,3

Tabell 3 (vedlegg): Konsumprisindeksen for ulike grupper av mat og alkoholfri drikke. 1998=1000

	2000	2001	2002	Prosentvis endring fra 2000 til 2001	Prosentvis endring fra 2001 til 2002	Prosentvis endring fra 2000 til 2002
Brød og kornprodukter	103,8	100,4	98,7	-3,4	-1,7	-4,9
Kjøtt	103,5	101,8	100	-1,7	-1,8	-3,4
Fisk	112	113,5	112,7	1,3	-0,7	0,6
Melk, ost og egg	102,3	98,3	96,9	-4,1	-1,4	-5,3
Oljer og fett	105,1	103,2	103,3	-1,8	0,1	-1,7
Frukt	105	108,7	103,2	3,4	-5,3	-1,7
Grønnsaker, inkl. poteter	108,9	104,3	105	-4,4	0,7	-3,6
Sukker, sjokolade, andre sukkervarer	107,4	107,1	106,1	-0,3	-0,9	-1,2
Andre matvarer	105,6	102,4	97,3	-3,1	-5,2	-7,9
Kaffe, te og kakao	92,2	87,2	80,3	-5,7	-8,6	-12,9
Mineralvann, leskedrikker og juice	108,4	107,9	108,5	-0,5	0,6	0,1
INDEKS MAT OG ALKOHOLFRI DRIKKE	104,8	102,8	101,1	-1,9	-1,7	-3,5
Total indeks	105,5	108,7	110,1	2,9	1,3	4,4

Tabell 4 (vedlegg): Konsumprisindeks og endring i prisindeks for ulike produktgrupper fra juni 2001 til juni 2002, juni 2002 til juni 2003 (kun for juni). 1998=100

	Gj.sn jan 02 til juni 02	Gj.sn jan 03 til juni 03	Prosentvis endring
Brød og kornprodukter	97,3	101,9	4,7
Kjøtt	99,0	102,0	3,1
Fisk	112,0	114,2	2,0
Melk, ost og egg	95,0	100,0	5,3
Oljer og fett	102,0	109,9	7,8
Frukt	105,2	101,5	-3,6
Grønnsaker, inkl. poteter	106,6	112,6	5,7
Sukker, sjokolade, andre sukkervarer	105,6	109,0	3,2
Andre matvarer	97,9	97,8	-0,1
Kaffe, te og kakao	81,6	77,9	-4,6
Mineralvann, leskedrikker og juice	107,0	111,9	4,6
TOTAL INDEKS MAT OG ALKOHOLFRI DRIKKE	100,3	103,7	3,4
<i>Totalindeks</i>	<i>109,6</i>	<i>113,4</i>	<i>3,5</i>

Sverige

Tabell 5 (vedlegg): Endring fra juli 2001 til juli 2003-09-15

Senast oppdaterad: 2003-09-11												
	Livs- medel o alkohol- fria drycker	Alkohol- haltiga drycker tobak	Kläder och skor	Bo- ende	Inven- tarier och hus- hålls- varor	Hälso- och sjuk- vård	Tran- sport	Post o tele- komm- unik- ation	Rek- rea- tion och kultur	Res- tau- varer och tjän- logi	Div. varor och indexer	KPI totalt, r skugg- indexer
Endring fra juli 2001 til juli 2003	3,2	2,4	1,8	5,6	2,9	6,5	3,6	-4,2	-0,1	6,7	8,9	3,7

Statens institutt for forbruksforskning (SIFO)

er et faglig senter til nytte for forbrukerne.

Instituttet er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter underlagt Barne- og familiedepartementet. Instituttet har 55 ansatte med en stab som dekker samfunnsvitenskap og naturvitenskap.

Instituttets hovedarbeidsområder er knyttet til kunnskaper om forbrukerne, produktene, markedet og forbrukerpolitikken. SIFO publiserer fagrapporter, oppdragsrapporter, testrapporter og prosjektnotater.

SIFO

**Statens institutt
for forbruksforskning**

**Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo**

**Besøksadresse:
Sandakerveien 24C**

Tlf.: 22 04 35 00

Fax: 22 04 35 04

Epost: sifo@sifo.no

Internett: www.sifo.no